

ISSN 1683-7606

Azərbaycan Respublikası

“Təhsil” Cəmiyyəti

“Bilgi” dərgisi

**TƏHSİL
MƏDƏNİYYƏT
İNCƏSƏNƏT**

EDUCATION

CULTURE

ART

Journal “Knowledge”

*“Education” Society of
Azerbaijan Republic*

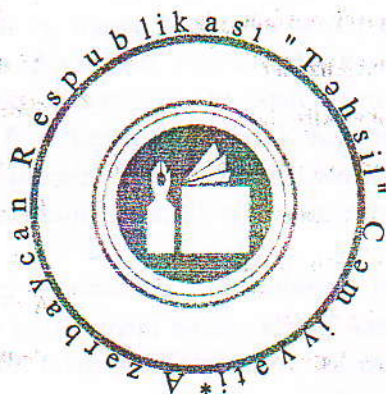
**4
2004**

Azərbaycan Respublikası «Təhsil» Cəmiyyəti

«Bilgi» dərgisi

**TƏHSİL
MƏDƏNİYYƏT
İNCƏSƏNƏT**

Elmi-nəzəri və metodik jurnal

№4 (20)

Jurnal 2000-ci ildən nəşr olunur

Bakı-2004

TƏHSİL

"TƏLƏBƏLƏRİN BİLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNİN ÇOXBALLI SİSTEMİ HAQQINDA ƏSASNAMƏ"YƏ DAİR BƏZİ MÜLAHİZƏLƏR

İsaxan İSAXANLI, *pedaqoji elmlər namizədi*
Xəzər Universiteti

Ali məktəbdə təhsil alan tələbələrin yüksək səviyyəli kadr kimi yetişdirilməsi prosesinin əsas məqamlarından biri də təhsil aldıkları müddətdə onların biliyinin düzgün qiymətləndirilməsidir. Mərkəzləşdirilmiş Sovet təhsil sistemində tələbələrin biliyinin qiymətləndirilməsi standart beş ballıq sistem üzrə aparılırdı. O cümlədən Azərbaycanda da uzun illər qiymətləndirmənin bu üsulu tətbiq edilmişdir. 1991-ci ildə Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra ölkəmizin təhsil sisteminin avropa və dünyanın qabaqcıl ölkələrinin təhsil sisteminə inteqrasiya prosesi başlandı və bu, təhsil sistemimizə yeni, daha mütərəqqi elementlərin gətirilməsi zəruriliyini yaratdı. Təhsildə belə yeniliklərdən biri də 5 ballı sistemlə yanaşı, qiymətləndirmənin çoxballı (100 ballı) sisteminin tətbiq olunmağa başlanması oldu. Artıq 10 ildən çox bir müddətdə bir sıra özəl ali məktəblərdə bu sistem çox uğurla tətbiq olunsada, dövlət ali məktəblərində yalnız 1999-2000-ci tədris ilindən etibarən tələbələrin biliyinin çoxballı sistem üzrə qiymətləndirilməsi istiqamətində müəyyən işlər görülməyə başlandı. Belə ki, uyğun əsasnamə təsdiq edildikdən sonra (10 avqust 1999-cu ildə), bir neçə dövlət ali məktəbində konkret qruplarda bu sistemin eksperiment olaraq tətbiq olunmasına başlandı. Artıq bu eksperimentin tətbiq olunmasından təxminən 5 il keçsə də, hələlik heç bir ali məktəbdə bütövlükdə çoxballı qiymətləndirmə sisteminə keçilməyib. Bu sistemin üstünlükləri kifayət qədər olsa da, görünür, ali təhsil ocaqlarımız, ilk növbədə, psixoloji olaraq bunu tam tətbiq etməyə hazır deyil.

Buna baxmayaraq, gələcəkdə tələbələrin biliyinin çoxballı sistemlə qiymətləndirilməsinə tam keçiləcəyini nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi daim bu sistemin təkmilləşdirilməsi və ali məktəblərdə onun daha geniş müstəvidə tətbiq olunması istiqamətində işlər görür. Məhz bu məqsədlə Təhsil Nazirinin 15 may 2003-cü il, 420 sayılı əmri ilə "Tələbələrin biliyinin qiymətləndirilməsinin çoxballı sistemi haqqında əsasnamə" xeyli dəyişikliklərlə yeni redaksiyada təsdiq edildi.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, dövlət ali məktəblərindən fərqli olaraq, ölkəmizdə fəaliyyət göstərən bir sıra özəl ali məktəblər tələbələrin biliyinin çoxballı sistemlə qiymətləndirilməsini artıq uzun müddətdir ki, uğurla tətbiq edirlər. Azərbaycanda ilk özəl ali məktəb kimi fəaliyyətə başlayan Xəzər Universiteti ilk olmaqla, Qərb Universiteti, Qafqaz Universiteti bütövlükdə, bir neçə özəl ali məktəb isə qismən bu sistemi tətbiq etməkdədirlər. Məhz bu ali məktəblərin təcrübəsi müstəvisindən baxaraq, bu sistemin bəzi məqamlarına toxunmaq istərdik.

1. Əsasnamədə göstərilir ki, «*tələbənin semestr (tədris ili) ərzində fənn üzrə toplaya biləcəyi balın maksimum miqdarı 100-ə bərabərdir. Bu balların yarısı semestr (tədris ili) ərzindəki fəaliyyətə, digər yarısı isə imtahan nəticələrinə görə toplanır*».

Fikrimizcə, bu bölgünün əlli-əlliye götürülməsi bir qədər düzgün deyil. Keçid balının 51 olduğunu nəzərə alsaq, imtahan üçün birbaşa 50 bal ayrılması bir qədər etəhlükəliə görünür. Aydınır ki, tələbə bütün semestr boyu fəal oxumaqla uğur qazana bilər və onun əldə etdiyi bilik daha dayanıqlı və uzunömürlü olar. Odur ki, bütün semestr boyu tələbəni fəal olmağa məcbur edən komponentlərə (bunlar isə, əsasnamədə uyğun olaraq, 10, 10, 20, 10 balla qiymətləndirilən 4 komponentdir) xüsusi diqqət yetirilməlidir. Mövcud halda tələbə semestr boyu çalışmadan (cəmi 1 ballıq çatışmaq kifayətdir) imtahanda maksimum bal (50 bal) toplamaqla məqbul qiymət alır. Azərbaycanda əimtahan vermə prosesinin özünəməxsus cəhətlərini də nəzərə alsaq, imtahana uğurla verməkdə xüsusi çətinlik olmadığını görürük. Əgər imtahana verilən qiymət bir qədər aşağı olsa, onda tələbə yalnız imtahanın nəticəsinə görə keçməyin mümkünsüzlüyünü görür və istər-istəməz semestr boyu az da olsa fəallıq göstərməklə bal ehtiyatını artırmağa çalışır ki, bu da son məqamda tələbənin biliyinə öz müsbət təsirini göstərir. Elə 100 ballıq qiymətləndirmə sisteminin əsas üstünlüklərindən biri də məhz tələbəni bütün semestr boyu fəal olmağa sövq etməkdir. Odur ki, bu bölgüdə imtahana ayrılan balın bir qədər azaldılması, fikrimizcə, məsələnin xeyrinə olar.

2. «*Akademik borcların ləğvi üçün tələbələrə 3 (üç) dəfə şərait yaradılır*». Bu məsələ haqda xüsusi mülahizəyə ehtiyac var. Ümumiyyətlə, hər hansı bir fənn üzrə imtahanda qeyri-kafi almış tələbəyə qısa müddət ərzində kəsirini ləğv etmək üçün imkan verilməsi (özü də 3 dəfə) kimə və nəyə lazımdır?

Məlumdur ki, tələbələr ildə iki dəfə semestr imtahanları (hər semestr müəyyən fənlər üzrə imtahan, bəzi fənlər üzrə isə məqbullar) verirlər. İl boyu verdikləri imtahanların hamısından məqbul qiymətlər toplayan tələbələr növbəti kursa keçir. Hər hansı imtahandan qeyri-kafi qiymət alan tələbə üç dəfə təkrar imtahan vermək hüququna malikdir. Bu imkanlardan da istifadə edə bilməyənlər kursda qalır və həmin il oxuduqları fənləri (hətta imtahanlarda məqbul qiymət aldıkları?!) yenidən oxumalı olurlar. Qeyd etmək lazımdır ki, belə hallara (təkrar kursda qalma hadisələrinə) çox az-az rast gəlmək olur. Səbəb isə aydındır. Hər hansı imtahandan kəsilmiş tələbənin qısa müddət ərzində 2-3 dəfə təkrar imtahan vermək imkanı var. (Elə bu imkanların yaradılması kəsilmiş tələbəyə, nəyin bahasına olursa-olsun qiymət yazılmasına xidmət etməirmi?!).

Təbii ki, iki il dalbadal kursda qalan tələbənin ali məktəbdən xaric olunması təhlükəsi (1 kurs tələbələri isə kəsirini ləğv edə bilmirsə kursda qalmır, birbaşa ali məktəbdən xaric edilir) kəsiri vaxtında ləğv etməni gücləndirən amillərdəndir. Artıq kəsilmiş tələbə, necə olursa olsun, kəsirini ləğv etmək məcburiyyətində qalır və bunun üçün, lazım gələrsə, müxtəlif üsullara da (tapşırıq, xahiş, rüşvət və s.) əl atmalı olur və nəhayət, kəsirini ləğv edir. Beləliklə, 4 il başa çatdıqdan sonra məzunluq diplomu alan tələbələr arasında məzunluq diplomuna layiq olmayan, mütəxəssis kimi çalışmağa tamamilə hazır olmayan çoxsaylı məzunlara da rast gəlinir. Beləliklə

tələbələr kəsirlərini asanlıqla ləğv edir, kursdan-kursa keçir və məzunluq təntənəsinə gəlib çatırlar.

Uzun illər formalaşan bu sistemin dərin kökləri var. Sovet İttifaqının iqtisadi tənəzzülə uğramasınının səbəblərindən biri də respublikalar arasında sosializm yarışının olmuşdur. Nəyin bahasına olursa-olsun yarışın qalibi olmaq üçün hər cür üsullara əl atılması əxəçstəliyə təhsildən də yan keçmirdi. Belə ki, ali məktəblərin fəaliyyətini qiymətləndirərkən yetirmə faizi uğurun əsas meyarı kimi götürülürdü. Bu ənənə indi də davam etməkdədir. Tələbənin bilik səviyyəsi yox, yetirmə faizinin yüksək rəqəmlə ifadə olunması yenə də yaxşı fəaliyyətin göstəricisidir. Son 10-15 ildə dövlət buraxılış imtahanlarının da formal keçirilməsi təhsildə keyfiyyətin yüksəldilməsi prosesinin təkmilləşdirilməsini zəruri edir.

Digər sadə bir məntiq: əgər tələbə semestr ərzində hər hansı bir fəndən kəsilməmişdirsə, bu o deməkdir ki, həmin tələbə, imtahana zəif hazırlanmış və ya heç hazırlanmamış, dərse davamiyyəti aşağı olmuş, mühazirə mətnlərinin tərtibini zəif aparmış, kurs işini zəif yerinə yetirmiş, seminar və ya laboratoriya dərslərində qeyri-fəal olmuşdur. (100 ballıq sistmə daxil olan məqamlar sadalanır). Deməli, həmin tələbə, faktiki olaraq, semestr boyu çox zəif tələbə olmuşdur. Beləliklə, semestr boyu oxumayan, çalışmayan tələbəyə qısa müddətdə 3 dəfə kəsirini ləğv etmək üçün imkan verilməsi, doğrudan da həmin tələbənin süni yolla məzun olmasına xidmət etmirmi? Bu hallar isə son məqamda ölkəmizdə ədiplomlu işsizlərə ordusunun yaranmasına gətirib çıxarır.

3. «*Tələbənin imtahandan topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semestr ərzində fəaliyyət nəticəsində topladığı bala əlavə olunmur*».

Bəs niyə məhz 17? Yəqin ki, bu rəqəm sadəcə olaraq, keçid balının (yəni 51-in) üçdə-biri olaraq götürülüb. Ümumiyyətlə, 17 rəqəminin hansı məntiqə götürülməsindən asılı olmayaraq imtahan üçün bu əlavə şərtin qoyulmasına ehtiyac varmı?

Birincisi, əgər tələbənin toplaya biləcəyi 100 balın 50 balı imtahan üçün, qalan 50 balı isə yerdə qalan 4 komponent üçün ayrılımışdırsa, bu artıq imtahanın rolunun əsas olduğunu göstərir. Odur ki, əlavə bunu vurğulamağa ehtiyac yoxdur.

İkincisi, dərslərdə yüksək davamiyyət göstərmiş, mühazirə mətnlərini vaxtlı-vaxtında yüksək səviyyədə tərtib etmiş, seminar və ya laboratoriya dərslərində lazımı qədər fəal olmuş, kurs işlərini vaxtında və yüksək səviyyədə müdafiə etmiş bir tələbənin (bununla da tələbə artıq 50 bal yığmış olur) imtahanda 17 yox, 16 alması prinsipial olaraq nəyisə dəyişirmi? Qətiyyətlə deyirəm ki, yox!

Burada bir şeyi də xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Böyük uğurları və ənənələri ilə haqlı fəxr etdiyimiz Sovetlər dönmində semestr boyu yuxarıda sadaladığımız elementləri yüksək səviyyədə verən tələbələrə, demək olar ki, imtahan götürülmürdü və həmin tələbələrə mexaniki olaraq əla qiymət yazılırdı. Beləliklə, tələbənin imtahanda topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır şərtini prinsipial hesab etmirik.

4. «Tələbənin orta balı müəyyənləşdirilir».

Sözsüz ki, orta bal tələbənin təqaüd almasına, məzun olarkən adı, yoxsa fərqlənmə diplomu almasına, bakalavr pilləsini bitirdikdən sonra magistraturaya qəbul olunması prosesinə təsir edir. Fikrimizcə, bütün bunlarla yanaşı, əorta baləin dəyərinin və ümumiyyətlə təhsilin keyfiyyətinə onun birbaşa təsirinin artırılması xeyri müsbət nəticələrə gətirib çıxarar. Məsələn, Xəzər Universitetində belə bir təcrübə tətbiq edilir. Tələbənin məzun olması üçün tədris proqramını tam yerinə yetirməsi kifayət deyil. Onun həm ümumi orta qiyməti, həm də ixtisas fənləri üzrə orta qiyməti 70-dən az olmamalıdır.

Dövlət sistemində tədris planına daxil olan bütün imtahanlardan 51 alan (keçid balı 51-dir) tələbə məzun olur. Xəzər Universitetində isə keçid balı 60 olsa da, bütün imtahanlardan nəinki 61, heç 69 alan tələbə də məzun ola bilmir. Onun orta balı, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, 70-dən az olmamalıdır. Bu isə tələbəni daha yüksək balla oxumağa sövq edən vacib şərtlərdən biridir. Beləliklə, göstərilən bütün bu məqamların nəzərə alınması, fikrimizcə, tələbələrəin biliyinin daha düzgün qiymətləndirilməsinə və deməli, yüksək səviyyəli kadr hazırlığı prosesinə öz müsbət təsirini mütləq göstərəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. «Tələbələrəin biliyinin qiymətləndirilməsinin çoxballı sistemi haqqında əsasnamə». Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin 15.05.2003-cü il tarixli, 420 sayılı əmri ilə təsdiq edilmişdir.
2. *İsaxan İsaxanlı*. "Azərbaycan ali təhsilində süzgəç prosesi". Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri (ali məktəblərarası tematik məcmuə), 4-cü buraxılış, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi və M.F.Axundov adına Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutu. Bakı, 1998.

K.D. Uşinskinin anadan olmasının 180 illiyi

**ВЛИЯНИЕ ИДЕЙ К.Д. УШИНСКОГО НА АЗЕРБАЙДЖАНСКУЮ ШКОЛУ
И ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ МЫСЛЬ**

**Гусейн АХМЕДОВ, доктор педагогических наук,
профессор, иностранный член РАО**

Глубокое и всестороннее изучение архивных материалов, публикаций в печати подтвердили мысль о том, что педагогика К.Д. Ушинского нашла благодатную почву в Азербайджане. Педагогические идеи К. Д. Ушинского оказали глубокое и разностороннее влияние на развитие педагогической мысли в Азербайджане, нашли реальное воплощение в практике современных общеобразовательных школ республики. Изучая архивные документы, сохранившиеся в ЦГИА в г. С.-Петербурге, в ЦГА Грузинской республики, в ЦГИА Азербайджана, нами были обнаружены новые материалы, которые, безусловно, подтверждают наши предположения о глубоком влиянии